

bez asākas vārdu pārmaiņas un Kipras politiskās realitātes pieminēšanas. Latvijas pārstāve bija šīs informācijas autore, kas referēja par viduslaiku pils izmantošanu par muzeju, kā piemēru aplūkojot Turaidas muzejrezervātu.

Konferences referātus papildināja Rodas nocietinājumu un *EUROPA NOSTRA* apbalvoto pieminekļu apskate. Vēl divas dienas bija veltītas ekskursijām. Lindas pilsētā tika iepazīta akropole ar sengrieķu tempļa, bizantiešu cietokšņa un Sv. Jāņa bruņinieku nocietinājumu paliekām, bet Simi salā aplūkotas baznīcas un pilsētas restaurētās ēkas.

Tāpat kā iepriekšējos gados, arī *EUROPA NOSTRA* Zinātniskās padomes 45. konferences laikā nolasītie referāti tiks publicēti.

Ieva Ose

VĒLĀ PALEOLĪTA PROBLĒMĀM VĒLTĪTA KONFERENCE KOPENHĀGENĀ

Ziemeļeiropas vēlā paleolīta problēmām veltīta konference 2009. gada 13.–16. oktobrī norisinājās Kopenhāgenā Dānijā. UISPP (*Union Internationale des Sciences Pre- et Protohistorique*) organizācija pašlaik apvieno 46 apakškomisijas, kas darbojas patstāvīgi, reizi pāris gados sanākot kopīgos aizvēstures kongresos. Viena no šīm komisijām – XXXII – nodarbojas ar vēlā paleolīta pētniecību Lielajā Ziemeļeiropas līdzenumā. Tā jau bija astotā tikšanās, kas tika organizēta desmit gadu laikā kopš komisijas dibināšanas. Šoreiz rūpes par komisijas paplašināto sanākumi bija uzņēmieši pazīstamais dāņu akmens laikmeta pētnieks Eriks Brinks Petersens (*Erik Brinch Petersen*, Kopenhāgenas Universitāte).

Vislielākais dalībnieku skaits konferencē, protams, bija no pašas dāņu zemes, tad sekoja angļi, vācu un poļu pētnieku grupas, bet pa vienam pārstāvim bija no Norvēģijas, Šveices, Beļģijas, Nīderlandes un Latvijas.

Lai gan visi referāti bija veltīti leduslaikmeta beigu posmam Ziemeļeiropā, var izdalīt vairākas dominējošās tēmas: 1) paleolīta beigu posma hronoloģija; 2) apkārtējā vide un apmetņu izvietojums tajā; 3) telpas organizācija apmetnēs; 4) krama industrijas, kaula un raga rīku tipoloģiskā un funkcionālā analīze; 5) problēma par pāreju no leduslaikmeta beigu posma uz pēcduslaikmetu, t.i., no paleolīta uz mezolītu.

Runājot par senākā akmens laikmeta hronoloģiju, tiek precizēti jau zināmie dati, kā arī zinātniskajā aprītē ieviestas jaunas metodes un jauni datējumi. Turpinās ledus urbumu paraugu pētniecība Grenlandē, izstrādājot laika skalu par pēdējiem 60 000 gadiem (GICC05). Pēc šiem datiem precizēta arī jaunākā driasa – preboreāla robeža, kur pāreja no viena posma uz otru notika ļoti strauji (11 703±99 gadi no mūsu dienām). Jauniegūtie dati tiek salīdzināti ar citām neatkarīgām laika skalām, lai novērstu nesakritības (A. Svensons, Dānija). Salīdzinoši jauna un vēl maz lietota metode ir vulkāniskās tefras (no grieķu *tephra* – pelni) mikrodaļiņu meklēšana vēlā paleolīta apmetņu slāņos Eiropā, uz ziemeļiem no Alpiem (Dienvidpolijā, Vācijā, Austrumfrancijā). Tiek salīdzināti tefras atradumi apkārtējā vidē un apmetņu slāņos. Pētnieki domā, ka šie atradumi varētu kalpot kā apmetņu horizontus datējoša pazīme (*R. Housley*, Lielbritānija).

Dānijas vēlā paleolīta veģetācijas raksturojumam bija veltīts M. F. Mortensena (Dānija) ziņojums, uzsverot, ka svarīgi izmantot ne tikai putekšņu analīzes, bet arī augu makropaliekas. Vides raksturojumam un paleolīta apmetņu izvietojumam dabā ļoti svarīgi pētīt seno upju un ezeru tīklus un ūdens līmeņu maiņas tajos, kā tas noticis Šveices centrālajā daļā, pētot mūsdienu ezeru nogulsnes un purvus (*E. H. Nielsen, Šveice*).

Pirmajiem iedzīvotājiem ziemeļu arktiskajos apgabalos bija veltīti vairāki referāti. Tā par muskusvēršu medniekiem Grenlandes ziemeļaustrumu glaciālajā ainavā stāstīja J. F. Jensens (Dānija), uzsverot, ka senās apdzīvotības pēdas šajā ainavā vēl tagad labi saskatāmas un piederējušas kā lielām bāzes apmetnēm, tā arī nelielākām, sezonālām telšu vietām. Par leduslaikmeta beigu apmetnēm un ziemeļbriežiem kā vērtīgu medību objektu runāja S. Bangs-Andersens (Norvēģija), izmantojot Norvēģijas dienvidrietumdaļas vēlā paleolīta materiālus. Mūsdienu arktiskās kultūrainavas un karībū medības ziemeļrietumu Grenlandē raksturoja otrs Grenlandes pētnieks – B. Grenovs (*Grønnow*). Viņš aprakstīja ne tikai apmetnes, bet vērsa uzmanību uz veselu medību sistēmu – takām, novērošanas celtnēm, pārtikas glabātāvām u.c. objektiem. Šos arktiskos novērojumus viņš aicināja izmantot senā akmens laikmeta sabiedrības raksturojumam.

Virkne ziņojumu tika veltīta paleolīta apmetņu izvietojumam dabā dažādās ainavās – ielejās, kalnos, jūras piekrastē un pat zem ūdens, kā arī iegūtā arheoloģiskā materiāla raksturojumam (*G. Neon, P. Pettit, E. Rensik, S. H. Andersen, M. Masjoc, T. Møbjerg*). Tuvāk par apmetnes telpas organizāciju un dažādu objektu izpēti iespējām, ietverot tādus rādītājus kā apmetnes lielums, topogrāfiskais izvietojums, rīku skaits, to funkcionālā analīze, degušu rīku daudzums, runāja K. Buks-Pedersens (Dānija). Kā piemērs tika minētas Dānijas plašās Brommes kultūras bāzes apmetnes un nelielās Ārensburgas kultūras apmetņu vietas, kas raksturo vien īslaicīgas medību epizodes. Par telpas organizāciju un senajām mītnēm Salaspils Laukskolas apmetnē, kā arī par pirmo reizi Latvijā krama materiāla izvērtējumā lietoto trasoloģijas metodi bija runa M. Viņarskas-Kabacīnskas (Polija) un I. Zagorskas (Latvija) kopīgi sagatavotajā referātā. Arī Dānijā pirmo reizi vēlā paleolīta krama kasīkļu raksturojumā izmantota trasoloģijas metode, kas ļaus tuvāk noteikt aktivitāšu zonas senajās paleolīta apmetnēs (*S. T. Christensen, Dānija*). Jāatzīmē, ka dažādu speciālistu kopdarbiem un vispusīgākam arheoloģiskā materiāla izvērtējumam tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība.

Uzmanība tika veltīta arī atsevišķu vēlā paleolīta kultūru – Madlēnas, Hamburgas, Federmeseru un Ārensburgas – jaunā arheoloģiskā materiāla izvērtējumam. Tā E. Rensinks raksturoja situāciju Nīderlandē, kur vēlajā paleolītā valdīja Hamburgas (ziemeļos) un Madlēnas (dienvidos) kultūras iespāidi. Jaunu apmetņu atklāšanā tiek izmantotas apkārtnes reljefa īpatnības, tās reģistrējot un digitāli apstrādājot. Īpaša uzmanība pievērsta krama materiāla atlasei, nukleju formām, to izmantošanai un nažveida šķīļu izpētei. M. J. Vēbere (Vācija) savukārt tuvāk raksturoja Hamburgas kultūras nobeiguma posmu, t.s. Haveltē etapu pēc jaunākajiem pētījumiem Ārenshofas (*Ahrens höft*) apmetnē. Viņa iegūto krama materiālu analizēja ciešā saistītā ar apkārtējo vidi, secinot, ka pārmaiņas dabā stipri ietekmēja arī krama rīku, it īpaši bultu un šķēpu galu izveidi un lietojumu. Lielbri-

tānijas pārstāve Š. Konelera (*Ch. Conneller*) ziņoja par jaunatklātajām vēlā paleolīta apmetnēm Britānijā un to nozīmi krama apstrādes un izmantošanas stratēģijas pētniecībā. Ja agrāk vēlā paleolīta apmetnes raksturoja kā īslaicīgu, mobilu grupu apmešanās vietas, kas galvenokārt izmantoja zemākas kvalitātes krama izejmateriālu, tad jaunākie pētījumi liecina par lielāku variabilitāti apmetņu starpā. Savukārt Federmeseru kultūrai piederīgās apmetnes Elbas senleņķa raksturoja F. Turners (Vācija). Jau agrāk Veičes (*Weitsche*) apmetnē tika atrasta dzintara figūriņa un dzintara piekars. Tagad šajā rajonā upju senleņķa smilšmālu nogulumos atsegta vairākas apmetnes, kuru kultūrlāņi saturēja krama rīkus un dzintara priekšmetus, to apstrādes paliekas, degušus kaulus un oglītes.

Ziemeļeiropas seno kaulu un raga harpūnu raksturojumu sniedza S. H. Andersens un P. V. Petersens (Dānija). Apkopojot visas pašreiz Dānijas, Zviedrijas un Vācijas ziemeļos zināmās lielzobu harpūnas, kā galveno tipoloģiski raksturīgāko pazīmi autori izvirzījuši rīka pamatnes veidojumu. Pēc datējumiem tikai daži eksemplāri saistāmi ar vēlā paleolītu, citas harpūnas pieder jau nākamajam – mezolīta posmam. Autori atbalstīja arī pēdējā laikā izskanējušo uzskatu, ka harpūnas izmantotas jūras dzīvnieku, galvenokārt roņņu, kā arī citu peldošu lielu dzīvnieku medībām. Palika tomēr neskaidrs, kāpēc tikpat sekmīgi šādas harpūnas nevarētu lietot arī medībās sauszemē.

Galvenā diskusiju tēma bija jautājums par pāreju no vēlā paleolīta uz vidējo akmens laikmetu – mezolītu. Svarīgākie aplūkoti jautājumi bija: kā glaciālā perioda pašās beigās, strauji pasiltinoties klimatam, mainoties apkārtējai videi un arī dzīvnieku valstij, uz to reaģēja senie ziemeļbriežu mednieki, cik ātri vai pakāpeniski notika izmaiņas cilvēku sabiedrībā. Poļu pētnieki (*M. Kobusiewicz, J. Kabacinski, P. Bobrowski*) uzsvēra pārejas procesa straujumu. Paleobotāniskās analīzes, ledus urbumu paraugi Grenlandē un citi dati liecina, ka pārmaiņas dabā glaciālā perioda pašās beigās notikušas ļoti ātri. Jautājumi, kas jārisina, ir: cilvēku adaptācijas spējas, kultūru kontinuitāte un sociālās izmaiņas sabiedrībā. M. Kobiševičs uzsvēra, ka Vidus- un Austrumeiropas līdzenumā paleolītiskās tradīcijas turpināja eksistēt vēl mezolīta perioda sākumā, par ko liecina Svidru–Ārensburgas kultūras pieminekļu datējumi Polijā, Lietuvā un Baltkrievijā. Jāpiebilst, ka šim areālam var pievienot arī Latvijas un Igaunijas teritorijas, kur senākie vidējā akmens laikmeta apmetņu slāņi ar radioaktīvā oglekļa metodes palīdzību datēti ar laiku pirms 9600 gadiem.

B. V. Eriksena savā uzrunā aicināja visus sadarboties ar jaundibināto Baltijas – Skandināvijas arheoloģiskās izpētes centru (*Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie*), kurš izvietojies Šlēsvīgas-Holšteinas novadpētniecības muzeja telpās Gotorfas pilī Šlēsvīgā.

Divu dienu ekskursijās bija iespēja skatīt Zēlandes salas dabas ainavas – lēno reljefu, ledāju atstāto gala morēnu pēdas tajā, krasta kraujas ar krama iegulu svēdrām, piekrastes kāpu zonas un purvāju apgabalus. Tas viss, protams, bija saistībā ar senajām paleolīta un mezolīta apmetnēm – Lundbi I un II, Sverdborgu, Barmosi I un citām. Gari izstieptajā pussalā Zēlandes dienvidrietumos senās apmetnes jūras piekrastē virknējās cita aiz citas (*Rundebakken, Paradiset, Eskebjerg*). Nozīmīga bija iespēja apmeklēt slavenos akmens laikmeta kapulaukus pie Kēges līča (*Storby Egede*) un uz ziemeļiem no Kopenhāģenas (*Vedbeaka*). Vedbekas kapulauka izrakumiem

un citiem akmens laikmeta atradumiem pat veltīts speciāls muzejs, izvietots Holtegardas muižas teritorijā.

Kopenhāģenas sanāksmē UISPP XXXII komisijas ilggadējo prezidentu M. Kobuševiču amatā nomainīja B. V. Eriksena. Par komisijas viceprezidentu ievēlēts E. Rensinks, bet sekretāru – M. Strīts (*Street*). Komisijas pašreizējā sastāvā ir 13 valstu pārstāvji, arī Lietuvas un Latvijas paleolīta pētnieki.

Nākamo XXXII komisijas “Vēlais paleolīts Lielajā Ziemeļeiropas līdzenumā” konferenci nolemts sasaukt 2011. gadā Nīderlandē, Amersfortas pilsētā.

Ilga Zagorska

LU LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA DEVUMA ATSPUGUĻOJUMS LETONIKAS III KONGRESĀ

26. un 27. oktobrī Latvijas Zinātņu akadēmijā notika Letonikas III kongress. Kongresa organizatori bija Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Universitāte, LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, Rīgas Latviešu biedrība, valsts augstskolas, LU humanitārie institūti, tostarp arī Latvijas vēstures institūts.

Kongresa izvirzītā devīze bija “Pētījumi Letonikā: paveiktais un darāmais”, kas skaidri norādīja, ka Letonikas īstenotāji bija apņēmušies ne tikai izvērtēt, bet arī iezīmēt valsts programmas tālākās perspektīvas.

Kongresa darbs aizsākās ar programmas ietvaros tapušo publikāciju izstādes atklāšanu. Izstādē bija atspoguļots zinātnieku devums, kas kopš Letonikas programmas sākuma 2005. gadā ir realizējies 130 grāmatās, vairāk nekā 1100 rakstos un izdots CD Rom. Ārpus redzamās daļas palika referāti, kas nolasīti pirmajos divos Letonikas kongresos (2005. un 2007. gadā), konferencēs, izveidotās datubāzes.

Letonikas III kongresu atklāja LZA prezidents Juris Ekmanis, savā uzrunā uzsverot, ka valsts pētījumu programma Letonika, kas ietver sevī zinātņu kopu, kas pēta latviešu valodu, Latvijas vēsturi un kultūru no visnenākajiem laikiem līdz mūsu dienām, stabili turas 21. gadsimta Latvijas zinātnē. Kongresa atklāšanā tika nolasīts Valsts prezidenta Valda Zatlera apsveikums, bet klātienē kongresu uzrunāja LR Saeimas sekretārs Dzintars Rasnačs, Igaunijas vēstnieks Jāks Jērita, LR Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komitejas priekšsēdētājs Jānis Straziņš un Latvijas Universitātes rektors Mārcis Auziņš. Kultūras ministrs Ints Dālderis kongresu pagodināja ar rakstisku sveicienu.

Ziņojumus ievadīja akadēmiķe **Vaira Viķe-Freiberga** ar referātu *Dziesma, tauta, valoda*. Akadēmiķis **Jānis Stradiņš** referēja par tēmu *Latvijas intelektuālās un politiskās elites izveidošanās: problēmas un pretrunas (Latvijas Universitātes dibināšanas 90 gadu atskatā)*. Letonikas programmas koordinatore akadēmiķe **Ilga Jansone** rezumēja programmā paveikto ziņojumā *Letonika: no iecerēs līdz rezultātiem*.

Pēc tam atbilstoši kongresa organizatoru iecerei tika nolasīti projektu vadītāju un izpildītāju ziņojumi. Pētījumi Latvijas vēsturē ir būtiska Letonikas programmas daļa. Pārskata periodā aizsākta visjaunākās Latvijas